

підвищення кваліфікації відповідального персоналу, транспарентності нагляду, розвитку нових технологій регулювання тощо.

Література

1. Barth R. J. The regulation and supervision of banks around the world- a new database [Electronic Resource] / J. R. Barth, G. Caprio, R. Levine // World Bank Policy Research Working Paper # 2588. – 2001. – Regime of Access :http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2001/06/01/000094946_01052204005474/additional/112512322_20041117140525.pdf
2. Demirguc-Kunt, A. The Determinants of Banking Crises in Developing and Developed Countries / A. Demirguc-Kunt, E. Detragiache. // IMF Staff Papers.-1998.-Vol.45, No 1.- Pp. 81-109.
3. Goodhart C.A.E. Can Central Banking Survive the IT Revolution? [Electronic Resource] / C. A. E. Goodhart // Regime of Access :http://iang.org/money/goodhart_can_cb_survive.html.
4. Суворов А. В. К вопросу о разработке стратегии развития банка / А. В. Суворов // Финансы и кредит. - 2001. - № 11. - С. 26-37.
5. Тосунян Г. А. Государственное регулирование банковского сектора – уроки кризиса / Г. А. Тосунян // Банковское дело. – 1999. – № 6. – С. 35-44.
6. Hotay A. N. Guidebook on implementation of risk based supervision / A. N. Hotay. – 2009. – 100 p.
7. Міщенко В. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В. Міщенко, А. Незнамова // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 4-9
8. Базельський комітет з питань банківського нагляду [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>
9. Basel II capital framework enhancements announced by the Basel Committee [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bis.org/press/p090713.htm

УДК 336.71

Малахова О.Л.,
к.е.н., доцент кафедри банківської справи
Тернопільський національний економічний університет

ВПЛИВ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Функціонування банківської системи країни нерозривно пов'язано з динамікою розвитку і поточним станом економіки, політичною та соціальною ситуацією в країні, правовим полем функціонування як банківських установ, так і економічних агентів. Практика останніх років свідчить, що проблемам, які виникають у банківській системі країни, досить часто передують саме макроекономічні зрушення. За таких обставин оцінка ефективності функціонування банківської системи є неповною без аналізу впливу змін, які відбуваються в економічній системі.

Як показує практика, лише наявність фундаментальних факторів може призвести до переходу від паніки на фінансовому ринку до фінансової кризи, яка складається з банківської, валютної, боргової та біржової криз. Серед таких прикладів можна назвати кризи в Японії (90-ті роки), країнах південно-східної Азії (1997-1998 рр.), Бразилії (1999 р.), Туреччині (2001-2002 рр.), Аргентині (2001-2002 рр.) [1]. Банківські кризи, що виникли в цих країнах, є прямим наслідком впливу переважно зовнішніх факторів, що знаходилися поза межами контролю центральних банків цих країн. Саме тому, вивчення впливу макроекономічних факторів на ефективність функціонування банківського сектора країни є вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання економічної ефективності діяльності банків та банківської системи висвітлено у роботах таких зарубіжних вчених: В. Кисельова, Р. Коттера, М. Песселя, Т. Коеллі, П. Роуза та інших. Сьогодні дослідження ефективності як на рівні окремої банківської установи, так і на регіональному рівні здійснені в працях таких вітчизняних вчених та науковців, як І. Алексєєв, О. Барановський, О. Васюренко, О. Дзюблюк, О. Заруба, О. Лисенок, О. Примостка та ін. Багато авторів зосереджують свою увагу на соціальній відповідальності та економічній ефективності банківського бізнесу, при цьому недостатню увагу приділяють саме вивченню питань виявлення та ідентифікації чинників впливу на ефективність банківського бізнесу.

Постановка завдання. Метою даного наукового дослідження є теоретичне узагальнення факторів впливу на ефективність банківської системи та аналітична оцінка чинників макроекономічного спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині для вирішення питання підвищення ефективності банківської системи України необхідно насамперед забезпечити системну стабільність, зменшити вразливість банківської системи як до зовнішніх, так і до внутрішніх факторів. Як правило, під факторами впливу на ефективність банківської системи розуміють певні рушійні сили, що сприяють її безпеці та стабільному розвитку або, навпаки, виступають причинами проблемності. Дані фактори можуть відігравати як стабілізуючу, так і дестабілізуючу роль.

Фактори впливу на ефективність банківської системи розмежовують на зовнішні та внутрішні. Умовно і зовнішні, і внутрішні фактори впливу на ефективність функціонування банківських установ можна згрупувати за такими напрямками: економічні; правові; соціальні; політичні; техніко-технологічні.

До економічних чинників належать: загальний економічний стан країни (ВВП, рівень інфляції, розвиток виробництва за секторами економіки, інвестиції, стан платіжної дисципліни); стан та динаміка грошового, фондового та валютного ринку; стан ринку кредитів та депозитів; стан та динаміка страхового ринку; стан світової економіки. Правовими факторами впливу на ефективність банківської системи можуть бути: законодавство, його несуперечність, достатність, повнота, дієвість; дієздатність судової системи при відстоюванні інтересів банків; наявність, компетентність, дієздатність органів державного регулювання та контролю за діяльністю банків.

Соціальні фактори формують такі напрями: довіра суспільства до банків; імідж банку; стан освіти; демографічна ситуація. Вагоме місце у групі макроекономічних чинників займають політичні фактори, а саме: політична система країни; корумпованість чиновників; рівень внутрішньої політичної стабільності країни; рівень політичної стабільності у світовому масштабі; імідж країни на світовій арені. До основних техніко-технологічних чинників макроекономічного спрямування відносять: новації та відкриття; пріоритетні напрями розвитку науки та техніки; техногенні катастрофи.

Окрім того, МВФ виділяє наступні групи макроекономічних індикаторів, зміна яких має суттєвий вплив на стан фінансової системи в цілому і банківської зокрема: індикатори економічного зростання; індикатори стану платіжного балансу; індекси цін на споживчі товари; індикатори коливання валютних курсів і відсоткових ставок; індикатори зростання обсягів кредитування та цін на активи; індикатори поширення кризових явищ, інші індикатори [2].

В частині дослідження груп макроекономічних індикаторів можна спостерігати такі основні тенденції. Так, валовий внутрішній продукт України в третьому кварталі 2012 року скоротився на 1,3%, порівняно з третім кварталом 2011 року на 1,3%, а порівняно з другим кварталом 2012 року з урахуванням сезонного чинника – на 1,2%. Для порівняння: в третьому кварталі 2011 року зростання ВВП України проти аналогічного періоду 2010 року становило 6,6%. Європейський банк реконструкції і розвитку погіршив прогноз зростання ВВП України в 2012 році до 1% проти 2,5% травневого прогнозу. Рейтингове агентство Fitch в жовтні оприлюднило свій прогноз про скорочення зростання реального ВВП України в 2012 році до 0,5%, в 2013 році – до 3,2%. Світовий банк у липні погіршив прогноз зростання ВВП України в 2012 році з 2,5% до 2%, а в квітні Міжнародний валютний фонд знизив прогноз зростання ВВП країни в поточному році з 4,8% до 3% [3]. Така тенденція до зниження індикатора рівня агрегованого зростання, як правило, свідчить про низьку кредитоспроможність внутрішніх позичальників, що створює додатковий кредитний ризик, а відтак може спричинити погіршення ефективності функціонування банківських установ.

Дефіцит зведеного платіжного балансу в II кварталі 2012 року скоротився до 550 млн. дол. США, найнижчого рівня за останній плинний рік, що насамперед було зумовлено збільшенням припливу капіталу за фінансовим рахунком. Слід зауважити, що зростання рівня дефіциту платіжного балансу вказує на стрімке зростання припливу капіталу, який стимулює зростання цін на активи та може призвести до кредитного буму. З іншого боку, досить значний дефіцит платіжного балансу може стати сигналом до дій, внаслідок яких інвестори почнуть вилучати свій капітал, що може значно збільшити валютний ризик.

У серпні Національним банком та Урядом України були здійснені виплати за основною сумою кредиту МВФ у розмірі 920 млн. дол. США. У результаті за рахунок операцій платіжного балансу резервні активи в серпні скоротилися на 305 млн. дол. США. Їх обсяг на кінець серпня становив 30 млрд. дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 3.4 місяця. За таких обставин, низьке значення відношення міжнародних резервів до короткострокових зобов'язань (внутрішніх, зовнішніх, державних і приватних) може бути, з точки зору інвестора, джерелом нестабільності.

Чистий приплив приватних іноземних інвестицій (ПІІ) у серпні зріс до 875 млн. дол. США (найвищий рівень за останні 6 місяців). Приплив ПІІ в Україну з початку року становив 5.4 млрд. дол. США, що на 16.9% більше, ніж за аналогічний період попереднього року. 92% цих обсягів ПІІ було спрямовано до реального сектору економіки. Також реальний сектор економіки продовжував активно залучати зовнішні кредитні ресурси, насамперед довгострокові: чисті залучення в серпні становили 680 млн. дол. США [4].

За даними Державної служби статистики, споживчі ціни в Україні зросли у вересні поточного року в порівнянні з серпнем на 0,1%. При цьому з початку року дефляція становила 0,3%, в порівнянні з вереснем минулого року ціни не змінилися [5]. І все ж таки, як свідчать індикатори ринку, кредитні ставки для більшості кінцевих позичальників залишаються надто високими (на рівні 15—20% річних). Та й вимоги банкірів до потенційних позичальників стали набагато жорсткішими, ніж у докризові часи. За рахунок високих ставок банки намагаються компенсувати збитки та ризики, які виникають через їхніх недобросовісних боржників, які всіма можливими способами ухиляються від виконання кредитних зобов'язань. З іншого боку, такий низький рівень інфляції повинен сприяти зниженню відсоткових ставок за кредитними ресурсами банків. Зниження інфляції також дає можливість пом'якшувати монетарну політику, що виявилось в зниженні відсоткових ставок і лібералізації порядку формування обов'язкових резервів. У сукупності це вже дало змогу підвищити рівень ліквідності банківської системи.

Вочевидь, що значення рівня інфляції, як правило, позитивно корелює зі значними коливаннями цін на нерухомість, що, у свою чергу, впливає на зростання кредитного ризику фінансової системи. Крім цього, коливання цін змінюють показники, які були інформаційною базою при побудові оперативного бізнес-плану кредитування або інвестування. З іншого боку, значне і швидке падіння зростання інфляції сприяє зменшенню номінальних доходів і грошових потоків, що негативно впливає на ліквідність та платоспроможність фінансових інститутів. Таким чином, різке коливання рівня інфляції (як у бік зростання, так і падіння) негативно впливає на стан фінансових інститутів і фінансової системи в цілому.

При дослідженні макроекономічних чинників впливу на ефективність банківської діяльності, на наш погляд, у показниках банківської системи за перші шість місяців цього року можна виділити низку цікавих трендів. Так, попри надлишкову ліквідність банківської системи в першому півріччі 2012 року, кредитна активність залишалася гнітюче слабкою. Після зростання майже на 10% торік за першу половину цього року кредитний портфель банківської системи збільшився всього на 0,1%. Гальмування зростання відбувається в усіх сегментах кредитного ринку. Зокрема, після розквіту споживчого кредитування торік, коли обсяг споживчих кредитів населенню в гривні виріс на 28%, у січні—червні нинішнього року обсяг кредитів у цьому сегменті збільшився всього на 2,4 млрд. грн. (4,8%).

З іншого боку, як уже засвідчує практика, різке зростання обсягів кредитування реального сектора або кредитний "бум" може бути причиною зростання сумнівної до повернення заборгованості і резервів під неї. Як показує практика, в період "буму" якість застави, під яку видається кредит, досить часто викликає сумніви щодо її ліквідності. І після реалізації ризику кількість незабезпечених кредитів може бути дуже значною, що відповідно негативно впливає на стан фінансових інститутів. Різке зростання цін на кредити може провокувати "бум" на фондовому ринку, що є відповіддю з боку позичальників на високі відсоткові ставки, тобто підприємці проводять емісії цінних паперів, вирішуючи питання власного фінансування. У короткостроковій перспективі цей ефект зменшує кредитний та інвестиційний портфель фінансових інститутів, внаслідок чого відбувається зменшення їх доходів.

На наш погляд, можна виокремити кілька основних причин нинішньої кредитної стагнації. По-перше, це високий рівень макроекономічної невизначеності в цілому та великі очікування девальвації гривні, зокрема. Цей чинник негативно впливає як на пропозицію, так і на попит на кредитні ресурси. Наприклад, попри надлишкову ліквідність і низьку інфляцію, на початку року банки не поспішали знижувати відсоткові ставки за депозитами, очікуючи погіршення ситуації з ліквідністю напередодні парламентських виборів. Банки першого ешелону пропонують вкладникам річні депозити із дохідністю 15—17%, причому за останні два місяці середні ставки в гривні зросли приблизно на 100 базисних пунктів. Відповідно, такі ставки за депозитами зумовлюють ціну кредитних ресурсів на рівні не нижче 20% річних. Безумовно, не так багато компаній готові брати гроші на таких умовах.

По-друге, на темпи зростання кредитування негативно вплинуло і посилення вимог до європейських банків. Восени 2011 року європейський банківський регулятор (European Banking Authority) зажадав від найбільших європейських банків досягнення показника адекватності капіталу на рівні 9% станом на кінець червня 2012 року. У результаті низка європейських банків були змушені скорочувати активи (зважені на ризик) для того, щоб досягти поставлених цілей. Тому не дивно, що за підсумками січня—червня найбільше скорочення кредитних портфелів продемонстрували саме іноземні банки.

По-третє, до зниження темпів зростання кредитування, ймовірно, призвела активна політика Мінфіну із залучення боргових ресурсів на внутрішньому ринку. За січень – червень вкладення банків у державні цінні папери зросли на 18 млрд. грн., а частка держпаперів у загальних активах банківської системи збільшилася з 5,6 до 7% (найвищий показник за останні роки). При цьому частка кредитного портфеля в загальних активах скоротилася з 59 до 57%. Слід зазначити, що основними покупцями цінних паперів уряду були держбанки, що може свідчити про не повністю ринкову природу попиту [6].

Втім є і позитивні зрушення, оскільки тенденція хронічної збитковості української банківської системи (сумарний фінансовий результат банків залишався від'ємним упродовж трьох останніх років) має всі шанси бути перерваною нинішнього року. За підсумками перших шести місяців року прибуток банківської системи становив 1,6 млрд. грн. Основною причиною поліпшення фінансових показників

стала поступова нормалізація якості кредитного портфеля, отже й зниження обсягів відрахувань у резерви під проблемні кредити.

Висновки з даного дослідження. Отож, за свідченням аналітиків [7], серед факторів внутрішнього походження, які останнім часом негативним чином позначилися на діяльності банків є:

1) продовження стагнації економіки України. Цілий ряд підприємств не повністю відновили свою діяльність, мали незадовільний фінансовий стан, що обумовлювало недостатню кількість платоспроможних позичальників. Незадовільно обслуговувались раніше надані кредити;

2) падіння доходів окремих фізичних осіб-позичальників, зростання безробіття ускладнювало обслуговування боргу фізичними особами. Частка непогашення кредитів фізичними особами є суттєвою;

3) протиправні дії судових органів, які необґрунтовано, упереджено визнавали недійсними кредитні договори, приймали односторонні рішення про банкрутство позичальників, відмовляли у спрямуванні вимог банків на реалізацію застави, іпотеки і таке інше, що призводило до втрат і збитків банків і теж паралізувало ринок кредитування;

4) негативне сальдо зведеного платіжного балансу, що було викликано перевищенням імпорту товарів над експортом. Це призводило до підвищення попиту на іноземну валюту і тиску на курс гривні;

5) недовіра до влади і банків призвела до підвищеного попиту населення на іноземну валюту, що вплинуло на курс гривні;

6) неналежний захист прав кредиторів та корупційна діяльність в судовій системі в цій сфері правочинства, відсутність «довгих» пасивів та зниження довіри до національної валюти викликали суттєву волатильність грошового і кредитного ринків.

Література

1. Лисенко Р.С. Вплив макроекономічних факторів на стійкість банківської системи / Р.С. Лисенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Zbirnik/Z_T_16_2006.htm#_Toc139443551
2. Evans Owen, Leone Alfredo M. and over staff-team of IMF. Macroprudential indicators of Financial system soundness. – IMF Washington DC. – April. – 2000.
3. Економіка України в третьому кварталі скоротилася на 1,3% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/533033-ekonomika-ukrajini-v-tretomu-kvartali-skorotilasya-na-13.html>
4. Оцінка стану платіжного балансу в серпні 2012 року (за попередніми даними) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=91917
5. Держстат вперше з березня зафіксував в Україні інфляцію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.dt.ua/ECONOMICS/derzhstat_vpershe_z_bereznya_zafiksuvav_v_ukrayini_inflyatsiyu-109941.html
6. Сологуб Д. Біг на місці / Д. Сологуб // Дзеркало тижня. Україна. - №27.- 10.08.2012
7. Сугоняк Олександр . Какие внутренние факторы в 2011 году имели влияние на украинский банковский рынок? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://banker.ua/advice/subject/31/13.02.2012>
8. Підсумки діяльності комерційних банків України за перше півріччя 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=7253&menu=119&Itemid=113